

Кратак преглед развоја југословенске војне библиографије до Другог светског рата

Обрад Кујовић

У „Концепцијском приступу за истраживања и израду југословенске војне библиографије“, који је штампан у „Војном делу“, бр. 2/1979. године, под насловом „Истраживање и израда југословенске војне библиографије“, наведено је да би та библиографија требало да чини систематизован преглед војних издања насталих код југословенских народа. У том истом раду на крају је наглашено „...да војна издања представљају смотру развоја војнонаучне мисли једног народа, при чему је војна библиографија збир и израз те војне мисли“. У овом раду, осврнућемо се на развој војне библиографије на просторима Савезне Републике Југославије, и то од појаве првих библиографских записа до Другог светског рата.

Прве опште библиографије настале на тлу садашње Југославије, садрже и поједина војна издања. Библиографија Лукијана Мушицког (1777–1837) *Сербскаја Словесност* обухвата 379 књига. Она је, несумњиво, израз не само тежње да се прикаже српска култура већ и да се путем те културе пружи сведочанство о национално-историјској припадности. Она још увек није штампана, већ се као рукопис чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду. Сређена је по струкама, азбучном и хронолошком реду. Обухвата период од 1493. до 1818. године. Рукописна библиографија Лукијана Мушицког састављена је из четири свеске. Прва свеска је сређена по стручним областима и садржи 16 група. Девета група носи наслов „Војеннаја наука“.

У *Српској библиографији за новију књижевност 1741–1867* Стојана Новаковића, у „Пријегледу по струкама књижевности и науке“, одељак Г–П/4, налази се подгрупа „Војнички списи“ са 30 војних дела.

Од 1838. године, када је у Кнежевини Србији ступио на снагу њен први устав, односно султански хатишериф, отпочето је доношење законских прописа, који су прикупљани и, на крају године, објављивани као посебна књига. Међу овим прописима неки имају војни карактер. Прва књига прописа *Сборник закона и уредаба и уредбени указа издани у Књажеству Србском од времена обнародованог устава земаљског (13 фебр. 1839. до апр. месеца 1840)*, штампана је у Београду, 1840. године. У њој је 40 законских прописа, који су сређени хронолошки.

На крају књиге дат је регистар наслова тих прописа, међу којима је и законски пропис о „Устроениу гарнизоне војске“, усвојен 29. маја 1839. године.

Сви законски прописи које је усвојило највише законодавно тело Кнежевине Србије од 1839. до 1909. године штампани су у 64 књиге, у којима су садржани и прописи војног карактера. За првих 18 књига *Сборника...* сачињен је регистар свих законских прописа који су у њима штампани од 1840. до 1866. године.

Министарство војно – Опште војно одељење, обавестило је све команде и војна надлештва да је 1875. године сачињен и штампан *Сборник законских измена и допуна, прописа, решења и објашњења трајне вредности изданих у години 1874*, те „да ће то исто чинити и на даље за сваку годину, а из разлога да би се знало шта је све у једној години од трајних прописа изишло“. То се чини и због новопримљених у војну службу, јер ће им олакшати налажење прописа који су им у обављању функционалних дужности неопходни. Такав „сборник...“, којим су обухваћени прописи донесени 1875. године, штампан је 1878. године.

С обзиром на то да је у 1874. години било 134, а у 1875. години 169 прописа, јасно је зашто је министар војни инсистирао на њиховом прикупљању, библиографској обради и систематском сређивању.

Први преглед службених војних публикација Србије саставио је и издао 1883. године Милутин Степановић, рачуноиспитач војног министарства. Он је израдио *Регистар свију закона, указа, расписа, решења, објашњења, итд. која су штампана у војним зборницима и службеним војним листовима од 1858. до 1882. године закључно, а имају трајне или историјске важности за војску*. Регистар је сређен абecedно, према документима који су третирани у законским прописима. Поред „предмета“, наведени су потпуни наслови законских прописа, зборник у којем је пропис објављен и страна од које почиње текст одређеног прописа.

Министарство војно – Опште војно одељење, издало је *Сборник закона, уредаба и осталих војних прописа трајне важности у 1879. години*. „Сборник...“ садржи 193 прописа, за које је сачињен предметни регистар, сређен по азбучном реду.

„Сборници...“ за 1876, 1877, 1878. и 1880. годину штампани су 1881. године. На почетку „Сборника...“ за 1876. и 1877. годину дати су садржаји, у којима су поређани сви законски прописи оним редом како су излазили, односно хронолошким редом. Укупан број докумената – прописа, за 1876. годину износи 249, а за 1877. годину 234 прописа. Иза садржаја дат је предметни регистар, сређен азбучним редом, према предметима који се у пропису третирају.

„Сборник...“ за 1878. годину од помоћних инструмената има само садржај, у којем су законски прописи сређени према струкама (општевојни прописи, артиљеријски прописи, инжењеријски прописи, економски прописи, санитетски прописи, новчани прописи, прописи ратне касе, контролни прописи), а унутар њих према азбучном реду. Зборник обухвата 127 законских прописа. По истом принципу сређен је и

„Сборник...“ за 1880. годину, који садржи 167 законских прописа, као и *Зборник закона, уредаба, наређења и објашњења војних изданих од 1861. до 1873. године*, који садржи 264 законских прописа.

Прву библиографију из области војне географије урадио је Миливој Ј. Николајевић, коњички поручник, који је успео да прикупи новију географско – картографску литературу за Балканско полуострво. Аутор тог дела напомиње да је неопходно упознавање земљишта на којем ће се оружане силе кретати, борити и становати, и да је то веома важан чинилац у рату. Литература, односно библиографска грађа за то дело сређена је по појединим регионима: 1) За северозападни део Балканског полуострва; 2) О Црној Гори; 3) О Србији; 4) О Бугарској; 5) О Румелији; 6) За полуострво јужно од 42° са Грчком. Укупно, око 320 библиографских јединица, од којих се већина односи на војна издања.

Године 1897. штампан је *Регистар свију закона, указа, расписа, објашњења, итд., која су штампана у војно – службеним листовима од 1881. до 1897. године закључно, а имају трајне или историјске важности за војску*. Регистар је саставио Митровић Петроније, писар прве класе Министарства војног. Библиографска грађа је предметизована и сређена према азбучном реду предмета. Међутим, унутар сваког слова материјал је систематизован хронолошки, према годинама излажења, односно доношења законских прописа.

Вучетић Светозар, инж. наредник, израдио је *Регистар свију расписа, прописа, наређења и објашњења војног Министарства штампаних у зборницама и службеним војним листовима за минуле и са бр. 18 сл. вој. листа 1902. године закључно*. Регистар је систематизован према азбучном реду предмета, а за сваки предмет дати су подаци о пропису у којем се третира одређени предмет.

Јубиларна двадесет петогодишњица излажења војног часописа „Ратник“ обележена је и једним значајним библиографским прилогом. Уредништво „Ратника“ је увидело потребу да у јубиларној години излажења тог часописа припреми преглед свих радова који су у њему штампани од почетка његовог излажења 1879. године до краја 1904. године. За то време изашло је 278 свезака, комплетираних у 55 књига, у којима је штампано много војних студија, расправа и других чланака из најразличитијих грана војних наука. „Ратник“ је несумњиво имао велики утицај на даље развијање војних знања и усавршавање старешинског кадра у српској војсци крајем 19. и почетком 20. века.

Селекције библиографске грађе за то јубиларно издање није било: наведени су садржаји сваке свеске, а поређани су према хронолошком реду излажења. Иза тога дат је садржај „Ратника“ по струкама. На првом месту је стратегија, са око 30 прилога, затим ратови и историја ратова, са око 85, тактика, са око 125 прилога, итд.

Садржај „Ратника“ сређен је према азбучном реду имена аутора. Следећи помоћни инструменат је „Преглед издавања листа“, из којег се може видети који су бројеви „Ратника“ у којем месецу и у којој години излазили, којој од 55 књига припадају, ко је у том времену био издавач, ко уредник, како је и где лист штампан. Поред наведених

инструмената, који служе за лакше коришћење тог библиографског дела, дат је и преглед свих уредника, њихових помоћника и административног особља, с кратким биографским подацима, као и читуља умрлих и погинулих претплатника, сређена према азбучном реду претплатника.

Целокупни текст тог јубиларног издања „Ратника“ штампан је упоредо на два језика и два писма: на српском и француском језику, ћирилицом и латиницом. Таквим издањем, 1934. године, обележена је и друга двадесет петогодишњица „Ратника“, односно педесетогодишњица његовог излажења. То неслагање између година живота и годишњице издавања свезака условили су ратови, који су повремено прекидали издавање часописа.

У 1907. години изашло је друго, допуњено издање *Регистра свију расписа, прописа, наређења и објашњења војног Министарства штампаних у ... 1907. години закључно*, које је средио Светозар Вучетић.

Године 1910. изашло је ново издање *Регистра свију расписа, прописа, наређења и објашњења војног Министарства, штампаних у зборницама и службеним војним листовима за раније године, са 1909. годином закључно*. Библиографска грађа у том регистру сређена је на основу истих принципа као и у „Регистру...“ Светозара Вучетића, штампаном 1902, односно 1907. године.

Изводни потсетнички регистар закона, уредаба, правила и прописа... од 1858–1910. година, који је средио Видоје Р. Милетић, штампан је 1911. године и значајан је допринос библиографским радовима тога времена. Сређен је према азбучном реду предмета који се у прописима помињу.

Слични регистри изашли су у Југославији 1923, 1931, 1933. и 1936. године.

Војна публицистика је до Другог светског рата углавном евидентирана у војним часописима, службеним војним листовима, каталозима војних издавача и у неким општим библиографијама.

У војном часопису „Ратник“ од почетка његовог излажења постоји стална рубрика „Књижевност“, у којој се критички дају библиографски подаци за нова домаћа и инострана војна издања. Између два светска рата „Ратник“ је имао сталне рубрике: „Оцене и прикази“, где су објављиване шире рецензије појединих домаћих и иностраних војних дела, и „Преглед војне штампе“, са аналитичким библиографским подацима за најважније југословенске и иностране војне часописе.

Обрада библиографске грађе и израда војних библиографија у периоду од завршетка Другог светског рата до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) има значајно место у укупном развоју војнонаучне мисли у бившој Југословенској народној армији. Међутим, библиографска издања из тог периода свакако ће бити од велике користи и старешинском кадру Војске Југославије. У вези с тим, наводимо само једну такву библиографију: *Југословенска војна библиографија*. Библиографска грађа. Том I, књ. 1–2. – Издање Центра за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ) у Београду, 1981. Она садржи 3.625 библиографских јединица, а обухвата период од 1748. до 1918. године.